

تفکر

د انسانیت او بشریت ستر لارښود حضرت محمد مصطفی

صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((تر هغه جنت ته نه شی داخلېدای، تر څو چې ایمان رانه وړی او تر هغه مؤمن کېدای نه شی، تر څو چې یو له بل سره مینه ونه کړی، آیا تاسې ته هغه څه ونه ښایم که چیرې یې عملي کړی، نو ترمنځ به مو مینه پیدا شي؟ په خپلو منځونو کې سلام عام کړی!!))

(رواه مسلم)

ناشر فعالیت های علمی، ادبی و فرهنگی اقوام برادر به زبان های اوزبیکي، ترکمني، بلوچي، نورستاني، پشه یی، شغنانی و گوری.

دربیمه دوره، پنځلسم کال، اتمه گڼه، پرله پسې ۱۲۱ مه گڼه، ۱۴۰۱ ل. کال لړم (عقرب)، ۱۴۴۴ هـ. ق. کال ربیع الاول- ربیع الثانی، ۲۰۲۲ م. کال اکتوبر- نومبر

گوري زيبه نې منظوم فولکلوري ادبياتانکې کتني بالاوه (۴)

گوري مقاله

څېړندوی شریف الله سانبین

- جای بابه نه هره آبله رتې- آبله نه هره نیله واته رتې.
- زيب لو ميشتي تيني- زيب لو پيتي تيني.
- مشي نه نام- ماچي نه نام.
- يا ميشتي ماچي- يا جابني باتي.
- لپيلي خوئی يې پاچا بيسه- کخ خوئی يې گدا بيسه.

منظوم کيشيتينه نام(چيستان نام): کيشيتينه يا چيستان زې ولسي ادبيات نه واري ژانرنامه نه گاشتي ارزشت او اهميته نه وړ تينېت، امه نه پوډه موکه ولسنامې ساعت تيريه او وخت پره تيکه شخي او تانو ذهننامه نه امتحانه شخي ژوپه مان بوټ، مگر نوروکه وخته کې چيستان نامې علم النفسه نه نظري سې لو ارزشت لپيي توس او ذهني امتحاننه يک وسيلانه گاشتي استعمال بيمېت او روحياتنه نه پرزيته نام چيستان نامه ذهننه امتحاننه لو مهم موارده پينه گېنيمېت. چيستان ولسي ادبياتنه کې ... ۲ موخ

شکلې تيني کې ډل ډل مفاهيم اينخان دي تيمېت او لو ټونگي معنا لريمېت. مثل نام يک جامعانه او ولسه نه خلکه نه زرگونه پېلې نې تجربه نامه نه نتيجه او نچوړ تينه زې اسونه عقل او منطقه لپره مان.
متله نه بلاغت او فصاحت اتې کې تينه زې فورمه نه موخه پينه کتنه او موجز، معنا نه لحاظي مستعار او کتابه، افهامه نه موخې ساده او عام فهم او افادانه لحاظي سې هدفه رتې سم او رسا شخيمېت.

مثل نامه پينه ولسنامه نه ذهنيت، کلتور، تمدن، کردار او واري مشخصات تانديمېت او خلکه نه منزې باتي ماتي نامه کې لو وتله دليل، سند او حجت نه گاشتي تسه پينه تم گان ديمان. مثل نام ولسي ادبياتنه نه لو مهم او ارزشت ودي ډېو تيني زې خلکه نه منزې اجتماعي زېنتېليکه کې لو ميز معمول تينېت. اتې مثل نامه نه يکته مثالنام آيمېک:

جومايته تو نيئامه تو ملا بيسه قومنه جرگانه تو ميرزا بيسه کتابه بالي نام تو بيمه اکبره هو ليلو ليلو مونه زيگره هېل ته چغاچغ ټي بانيمېس بي تو اشيلي ميشتي ټپه نه کاي مېس بي تو کته بي تينېس تو زوروره هو ليلو ليلو مونه زيگره (۱۲)

منظوم مثل نام: مثل نام ملت نامه نه ملي تجربه نامه نه عملي نتيجه او فکري نچوړ تينېت او خلکه نه آنسي نامه نه تسې پاغزي، معنا لريټي او ډډل- ډډل، خو کتني کتني جمله نام تينېت زې ولسه نه ثقافت، فرهنگ، علم او پرزنامه کېرته پېشانه زېنتي نمونه نام او ولسي پرزنامه نه وتله افکاره نه نماينده گان تينېت. (۱۳)

مثل نام تسې کتني، خو پخيسن، ټوليسن او گندالي جمله نام تينېت، زې لو ميشتي او تاتير ودي

جای نامه نې هاره نام: جای نامه نې هاره نام بي ولسي منظوم ادبه نه نيکه نيکانه هاره نامه نه يک ډول تينه، زې جای نام معمولاً تانو نيکه نيکاکې مختلف وخت نامه کې پيبيکه نه، قرار کېريکه نه يا نيکه نيکانه باتي يې سې آنيکه شخي خاص وزن او آهنگي منزې جمېت. جای نامه نې هاره نام لو ساده، عام او ساده کلمه نامه پينه ژوپان دي تينېت، کيرنگه يې زې ايمي هاره نام نيکه نيکاکې جان ديمېت، نو شيلانکې هر يک هاره خاص اکټنام بي لريمان او جای نام نيکه نيکاکې جلب کېريته حرکات بي ميلې کېريمت او تسې(نيکه) جايه نه حرکاتانکې متوجه بيکه منزې باناوا وريمان او آتساوه يې سې لگريمان. اتې گوري زيبه نې جای نامه نې مختلف هاره نامه پينه نمونانه گاشتي يک مثاله آيمېک:

هاره

هو ليلو ليلو مونه زيگره ټپي ديسه وشتيسه ديگره

نشریه یېن ات وېف ارزښ جوړمه یندی

مطلب شغنانی

(۲)

خوش نظر بېگزاد

شکل تی مردم ارد فرېپت ات مردم ارد ته آگاهی دید. ید کار ته سبب سوډ ادی لپت جوړمه مردم هر رقمث خبر ات گاپېن ساداً زف تی هر چیز فکرند ات اندیشه اندی مېف جنوا یعنی هنری، حسی، دینی ات مذهبی ادی انتقاد ات پېښهاد قبول چیداو رقم تی پیوم مردم ارد فرېپت .

نشریه رسم ات رواج قابلیتېن پی تیر بېداو جهت یی اسباب ادی، لپ مهم، تا انسونېن ارد معلوماتېن از هر طرف ات گوښا، یعنی پېښرفت ات ترقی جهت جمع کښت ات لپت گاپېن ادی از وېف مردم خبر څه نه فېد، یی وسیله ادی کومک ات یاری کښت، تا وزن ات پیوند باورېن جهت فکر ات اندېښا ته رښنایی کښت ات هر آدم ته بشاند پوند تی روون کښت.

ماش جوړمه اندی نشریه یا مطبوعات غل دسگه بشاند خوجایی نه انجوقچ، یعنی دونگه ادی، دگه ملکېن ارد نشریه یېن ادی هر رقم پېښهاد ات انتقاد خو حکومت ات دولت تی څه کښت ات خو حق تی دعوا څه کښت افغونستون ملکند وېف مغوند غل نست، اما نشر چیداو هر رقم گاپېن حق یست؛ دوند جهت ادی نشریه ادی دولتی څه فېد یا ته زیات دی دولت نفع تی کار کښت ات کامدی ته دولت ات حکومت نقص ته لوقد؛ دی اڅپن ادی هر ارگون ادی پؤل ته څه دکښت، وی گاپ ات هدایت ته پېښدی نغېچ سوډ، تا فک گاپېن، دولت اند ات حکومت اند سیاست ات پالیسی یېن تی بحث کښت ات مردم ارد ته معلومات ذېد.

نشریه ادی شخصی څه فد، وم نشر ات پیوم دولت قتیتر جدا اته گانگا کارېن ته حکومت کارېن تی مس پېښ یېست (۳) اگه بعضی وخت ادی حکومت ات دولت تی ته انتقاد څه کښت، از دی بابت ادی آزادی بیون وم اردی وخت داډج ادی، تا خو گاپېن بدون ښاج ات وېست لوقد ات از خو لوقچن ... ۲

مخدوم قلی نېن ادبی تخلص لاری

مطلب ترکمنی

(۳)

محقق نوریاغدی نور

گورنوشی یالی، «بیراق» سوزی «ین» غوشولمه سینی قبول ادیپ، «ق» حرفی نین «غ» حرفینه اورولن براغین گورنوشینده یازیلیپ دیر.

بو یاغدای اهللی الیازمه لارده دیین یالی غابات گلیور. بو بولسه «فراق» سوزوندکی «ق» حرفی نین «فراغی» گورنوشینده «غ» بیلن یازیلانیدیغی نی تصدیق لاماغه یترلیک اساس بریور.

شو محالا چنلی مخدوم قلی نین فراقی تخلصی نی اولانانیدیغی نی اونین دیوان لارینده غابات گلیون اثرلرین مثالینده ثبوت ادیلدی. اما فضولی نین دیوانینده هم بیر اثر فراقی تخلصی بیلن غابات گلیور. فضولی نین دیوانی نین ۵۲-نجی صفحه سینه چنلی نوایی نین، بیدلین غزل لاری گوچیریلن، بیر غولیازمه ده فضولی نین اثرلری یرلشدیریلن. سوتره بولسه دورلی رباعی لار، قطعه لار، نوایی نین، بابه شیدانین، نظم آتلی شاعرین شعرلری دوش گلیور. الیازمه ده شویله سطرلار گتیریلن دیر:

وه نه قیلا، آه نه ایلا، نیتای الله، نه ای لی
مانا بیر شوخ بلا اوچرادی ناگاه نه ای لی
دیین بند بیلن باشلانینون «نه ای لی» دیین غزل
گوچیریلیپ دیر. بو غزلین آخرقی بندی شویله:

منی اولدوردی فراق، آه منی کویدوردی فراق
کویوپ اوچکنده کولومی، گوگه ساوردی فراق
وه نه قیلا، آن نه ای لی نیتای الله نی ای لی نه قیلا
متا بر شوخ بلا اوچرادی ناگاه نه ای لی
گورنوشی یالی، بو غزلین یازاری نابللی. شو اثردن
سون هم «غزلی فراق» دیپ یازیلیپ دیر:

عشقیین اورنار هر زمان، من خسته و بیمارنی
سن ینه ناز ایله بان قتل ایله دین من زارنی
دیین بند بیلن باشلانینون شعر گوچوریلیپ دیر.
غزل شویله تمام لانیور:

بو فراقی هجر دردین زخمی بیرله سینه چاک
زخمیغه مرحم بولوپ دادیغه بتگیل
غزلین سونقی بندی نین رفرنی غالدیریلیپ دیر. بو
اثرین روحی یازارسیز غزلین روحی بیلن چالېمداش.
بو ایکی غزلین مخدوم قلی نین دوره دیجیلیگینه
غانناشېغېنی آیدینلاشدریماق گلجگین ایشی. یونه
بیرباده سره دیونین ده ولین، مخدوم قلی نین ادبی
اصول لاری، اولانان چیرچیلیک سریشته لری گوژه
ققلیشیور.

مخدوم قلی نین الیازمه لارینی سلجرن محالیته
شاعرین تخلصی بابتینده کاتب طرفیندان غوچیریلن
سهولیک لره- ده غابات گلیور. مثال اوچین، مخدوم
قلی نین دیوانینده شاعرین «یتیشدی سالیم» آتلی
غوشغوسی آشاقداقی بند بیلن تاماملانیور:

فراغت من عشق اودپنه بر ینام
ایل مالینه، من حالینه گریانم
خوف، امید اورناسپنده حیرانم
تاانلا محشر، یا رب، نه بولار حالیم
شونه سالغېلانېلسه، اونده مخدوم قلی فراغت
تخلصی هم اولانان بولار. شاعرین «دیش گیتمک»
آتلی غوشغوسی هم فراغت تخلصی بیلن غابات
گلیور:

فراغت دنیا دویش دور
دویش گورسن دویبی هیچ دیر
جهان ده یامان ایش دیر
غوری گلیپ بوش گیتمک

«فراغت» سوزی دېنچېلېق، راحتلېق معنی
سېنداقي «فارغ» سوزی بیلن باغلانېشېقلى. اما، مؤته
سرتمزدن، کاتب یوقارقی بندی گوچورن محالی
ناتحقیق لېق غوچیرپ دیر. چونکه شاعرین فراغت
لقبی نی اولانانیدیغی باره ده غولیازمه لارده باشغه
هیچ حیلی توتارېق یوق. ... ۲

به نام خداوند لوح و قلم

د سرمقالی پر خای

اصول رسیدن به موفقیت در زنده گی (۴)

اصل سیزده هم موفقیت، کنترل، انضباط و مدیریت خودی است.
انضباط و مدیریت خودی باعث می شود، که افراد خودشان را کنترل و مدیریت نموده و کارهای خود را تنظیم کنند. افراد موفق هرگز به دنبال کنترل و اداره کردن دیگران نمی باشند و خود نیز کنترل زنده گی خویش را به عهده دیگران نمی گذارند. س آنها هرگز منتظر این نیستند، تا کس دیگری بیاید و آنها را به انجام دادن کارها وادار کند، بلکه آنها دارای انضباط شخصی و مدیریت خودی بوده و خودشان خود را از درون برای انجام دادن کارها بر می انگیزند. در حالیکه افراد نا موفق، امور زنده گی خود را خودشان کنترل و مدیریت نمی کنند و همیشه باید دیگران به آنها بگویند، که چه کار کنند و چه کار نکنند. برای آنکه در زنده گی موفق و خوشبخت باشیم، باید موارد زیر را به طور درست، مدیریت نماییم: زمان، انرژی، روابط، احساسات و عواطف و مسأله خرج و درآمد. باید یاد آور شد، که در مدیریت خودی، پنج مسأله مهم مطرح بحث است، که باید آنها را در نظر داشت:

۱- درک واقعیت ها به طور دقیق: افراد موفق واقعیت ها را به طور دقیق درک نموده و آنها را می پذیرند. حال آنکه افراد نا موفق، از واقعیت ها چشم پوشی می کنند.

۲- کشف و تطبیق نمودن حقایق در زنده گی: افراد موفق به دنبال کشف حقایق و تطبیق نمودن آنها در زنده گی اند. در حالیکه افراد نا موفق علاقه و اشتیاقی برای کشف حقایق و تطبیق نمودن آنها در زنده گی ندارند.

۳- پذیرش مسؤلیت به طور متناسب: افراد موفق مسؤلیت را به طور متناسب و به اندازه می پذیرند، یعنی آنها نه بیش از حد مسؤول میباشند و نه هم کمتر از حد. حال آنکه افراد نا موفق، در پذیرش مسؤولیت دچار افراط و تفریط گردیده و در زنده گی دچار مشکل می گردند.

۴- به تأخیر انداختن لذت و پاداش: افراد موفق می دانند، در دنیایی که زنده گی میکنند پاداش فوری را به دست نمی آورند. به گونه مثال امکان ندارد، که ما در نخستین روز وظیفه خویش معاش دریافت نماییم، بلکه باید سی روز پی در پی کار کنیم، تا معاش دریافت نماییم. لهذا افراد موفق این مسأله را در نظر دارند و هرگز در پی دریافت پاداش فوری از کارها نمی باشند، بلکه آنها از صبر و شکیبایی کار گرفته و توانایی به تأخیر انداختن پاداش و لذت را دارند. در حالیکه افراد نا موفق، صبور و شکیبایی نبوده و همواره به دنبال دریافت پاداش فوری می باشند.

سؤزباشی

معلومکه، درسلیک کتابلر معین نصاب چارچوبه سیگه ماسلشتیریپ، اینیقسه مفردات یوزیدن مؤلفلر آرقه لی تدوین ایتیلهدی. ایتیش لازم درسلیک کتابلر یلغوز رسمی شکلده حاکم دولت تمانیدن اېمس، بلکه خصوصی اؤرگتیش و تربیه لاش موسسه لری تمانیدن هم تالیف ایتیلهدی. بیراق تعلیمی نصاب نماینده لری تمانیدن خصوصی نهادلرده تیارلنگن درسلیکلر نصاب ریاستیگه تېگیشلی بؤلیملر آرقه لی تېکشیریلیب، اوندن فابده لنیس اوچون رخصت بېریله دی.

اېسکی زمانلرده درسلیک کتابلر اساساً کلاسیک متنلر میناسیده تیارلنلر اېدی یاکه اېسکی اثرلر نینگ ساده بؤلینگن شکلی دیر. زمان اؤتیشی بیلن اوشبو تؤغریده اورگتیش و تربیه لاش متخصصلری تمانیدن مسلکی راق یانداشیب، درسلیک لردن باشلنغیچ همده یوقاری دوره لرده کؤپراق فابده لنیسی رواج تاپه دی. بوگونه قدر درسلیکلر مخصوص اؤزینگه اېگه بؤلیب، باسیلگن و الکترونیکلی شکلده مکتب لرده ترقتیله باشلنگن. شو شکلده عزیز اؤلکه میز افغانستانده هم باشقه اؤلکه لری کبی اوزاق زماندن بویان درسلیک اثرلردن مکتب لرده فابده لنده دی. بیراق درسلیک کتابلر نی تالیفی مخصوص قاعده گه اېگه اېمس اېدی. شو اوچون درسلیک تالیف ایتیش روشی باره سیده مطلب تیارلشنی ضرور کؤردیم.

برچه گه معلومکه، تعلیمی نصاب ریاستیده

درسلیک کتاب تالیف روشی

(۱)

مطلب اوزبیکلی

تیارلشنی لازم کؤردیم درسلیک اثرلر قنده ی یازیلیشی باره سیده عینی شکلده فابده لنگن. تورلی منبع لردن تولیق شکلده فابده لنگن. کلید سؤزلر: درسلیک کتاب، تعلیمی نصاب، اؤقووچی، اؤقیتووچی، معارف، محتوا،

درسلیک نیمه دیر؟

معین فن گه دایر بیلیم اساسلرینی معلوم ترتیب ده بیان اېته دیگن و یوقاری معنوی- غایوی، علمی اسلوبی سوبه ده یازیلگن کتاب؛ اؤقوو ادبیاتی نینگ اساسی و بیتکچی توری دیر. درسلیکلر عموماً ایگی اساسی گروه گه بؤلینه دی: اؤقووچی اوچون درسلیکلر و اؤرگنووچی اوچون درسلیکلر (تاشقین بهائی، ۱۳۹۹: ۷۵). درسلیکلر معین فن گه عاید اساسی فاکت علمی توشونچه، قانون و نظریه لر مضمونینی تېگیشلی اؤقوو یورتی نینگ دستوری جمعیده تعلیم وظیفه لری همده اؤقووچی و اؤرگنووچی لرگه ماس طرزده اچیب بېره دی. درسلیکلر تعلیم و تربیه وظیفه لری نینگ امکانی بار درجه ده حل ایتیلیشی گه، یعنی بیلیم نینگ منتظم، مستحکم و انگلی اؤزش تیریشیگه اؤقووچی و طلبه لرده فن نینگ معین ساحه سیگه قیزیقیش اؤیغانتیش گه، اولرده علمی تفکر نینگ ترکیب تاپیشی گه یاردم بېره دی. درسلیک نینگ تیلی روان و توشونرلی بؤلیشی اؤقووچی لری نطق نینگ اؤسپیشی گه یاردم بېریشی لازم (اؤشه).

درسلیک تاربخچه سی

درسلیکلر تاریخی قدیم زمانلردن باشلنده دی. شرقده، خصوصاً فرات و دجله

قوبیده گی موضوع لر کپلتیریلده دی: **بوتون متنلر فهرستی:** درسلیک کتاب فهرستی اؤشه اساسی و اصلی محتواسی، اؤقیتووچی و اؤقووچی لری معلوماتی اوچون بوتون محتوا فهرستینی باشده کپلتیریلده دی. اوشبو فهرست معمولگه کؤره بؤلیملر (فصل) و عنوانلر نی اؤز ایچیگه آله دی. یاکه فصل لر عنوانی نیچه محتوا نینگ عموم شکل لری کپرتیلده دی (اؤشه).

محتوا تقسیلی فهرستی: اوشبو بؤلیمده کتاب نینگ محتواسینی کته و کیچیک عنوان لری تفصیلی و جزئی شکلده بیان ایتیلده دی. اؤقووچی لری فهرستنی مطالعه ایتگن زهاتی تولیق صورتده درسلیک کتاب مطلب لری بیلن بیرگه کتاب گه علاقه کؤرستگن موضوعنی تپزلیکده و قیستمنه می متندن ایزلب تاپه آلیشگه قادر بوله دی.

تصویرلر فهرستی: تصویر درسلیک کتاب لری محتوا لریدن سنله دی. شو اوچون اولر نینگ تنظیم و ترتیب گه سالیب و تئلشده چوقور توجه قیلیب کپره ک چونکه درسلیک کتاب لر تصویر یگه اؤقووچی لری و اؤقیتووچی لری باقیشی ممکن. درسلیک کتابلر اینیقسه باشلنغیچ دوره اؤقووچی لری اوچون تصویر جوده یخشی محتوا سنله دی. دیمک باله لر تپزلیکده قیز یقه دی. مکتب گه علاقه تاپه دی یخشی روشده یؤلنه دی (بازووچی).

نمودار و جدول لر فهرستی: معلوم که، درسلیک کتاب محتواسی عکس لر، نمودار و جدول لر آرقه لی اؤقووچی لریگه توشونتیریلده دی. دیمک بیر جدول نی تېکشیریش بیلن بیر کته موضوعنی خلاصه سینی بیله سیز. شو اوچون درسلیک کتابده جدول و نمودارلر فهرستی هم سیغیدیریلیشی لازم.

... ادامه دارد

معاون سرمحقق عبدالمجید ندیم

۵- کمال گرايي و کمال طلبی: افراد موفق عاشق کمال، رشد، پیشرفت، تکامل و اوج گرفتن هستند و همیشه در پی این اند، که از خود یک موجود بهتر بسازند، تا در تمام ابعاد و حوزه های زندگی- مادی و معنوی بهتر از دیروز، فردا و امروز خود باشند. چون مسیر کمال، بهترین و زیباترین مسیری است، که به منبع خوبی ها، زیبایی ها و کمالات که همانا خداوند متعال است، منتهی می شود. آنها قوانین مسیر کمال را دانسته و در مسیر کمال با اشتیاق حرکت می کنند و با انجام دادن هر کار خوب و شایسته، به سوی خداوند متعال گام به گام تقرب می جویند.

اصل چهارده هم موفقیت، چالش و مبارزه است.

برای موفق بودن باید اهل چالش و مبارزه بود. افرادی که این اصل را می پذیرند، در زنده گی توقف را نه پذیرفته، زمین گیر نمی شوند. همواره در حال تکاپو بودن، رشد پیشرفت و تکامل داشتن، توانایی های خویش را بیشتر انکشاف دادن از اصول افراد موفق می باشد. این گونه افراد هر روزی با در نظر داشت عقل و منطق و اصول اخلاقی به سراغ کار ها و چالش های جدیدی رفته و با حل نمودن مشکلات و مسایل جدید و پیچیده از خود موجود تازه تر، با تجربه تر و توانا تر می سازند.

افراد موفق تلاش می ورزند که چون دانه بی در مسیر رشد و تکامل قرار گرفته و با مبارزه کردن با سختی ها و چالش ها، زمین را بشکافند و رشد نموده به درخت پر بار و ثمر بخشی مبدل شوند، تا دیگران بتوانند از سایه و میوه لذت لذت آنها مستفید و بهره مند شوند.

تحقیقات نشان داده است، که انسان زمانی احساس خوشبختی را تجربه می کند، که به رغم دانایی و مهارت، به سراغ یک چالش و کار جدیدی که اندکی فراتر از توان او باشد، می رود و تمام نیروی خود را درگیر انجام دادن آن می سازد. در این حالت که انسان حتی گذر زمان را هم احساس نمی کند و در این زمان احساس خوشبختی برایش دست می دهد.

پس انسان موفق کسی است، که در زمان فعالیت از قلمرو راحتی خود خارج گردیده و با کوشش و تلاش بیشتر با موفقیت های جدیدی آشنا می شود.

از دیدگاه روانشناسان برای دستیابی به موفقیت افراد باید هر روزی به دنبال فعالیت هایی باشند، که حد اکثر نیروی فیزیکی و روانی شان را در گیر خود بسازد. هر روزی با چالش های جدیدی مبارزه کنند و قلمرو راحتی خود را بیشتر و بیشتر گسترش دهند. چالش های جدید باعث رشد و شگوفایی استعداد های نهفته ای جدید شان می گردند و توانمندی و ظرفیت انجام کار ها را در ایشان بسط می دهد. انسان نباید در زنده گی راحت طلب باشد، زیرا این حالت از مبارزه و سختی ها ما را به دور ساخته و هرگز نمی گذارد، که ما رشد کنیم. چالش ها و مشکلات باعث رشد و تعالی ما می گردند. پس نباید از آنها فرار نموده و در قلمرو مان پنهان شویم. شاعر در این باب چه زیبا سروده:

موجیم که آسوده گی ما عدم ماست

ما زنده بر آنیم که آرام نگیریم

موج تا آن زمان فاسد و گندیده نمی گردد، که همیشه پیشرو جنبنده باشد. پس برای زنده ماندن باید با موانع و مسیر، مبارزه کرد و خروشان به پیش رفت. ... ادامه دارد

بالمه لرگه حیات اوچون کپره کلی بیلیملر باره سیده درسلیک کتابلر تألیف ایتلیه دی. اوشبو درسلیک کتابلر بالمه لرگی توریلر حقدده تعلیم آلیش اوچون یاردم بهره دی. اولرنینگ کپله جکده جامعه ده اؤز مسؤلیتینی یخشی روشده بجریش لری اوچون تیارلیدی. بالمه لر درسلیک کتابلرینی بیر معین زمانده اؤقیب توریلر تمان تؤولیق کمالته گه بیتیشه دیلر.

قؤولینگیزده گی مطلب، درسلیک کتاب قنده ی تیارلنیشی، اونینگ توشونچه سی باره سیده معلومات تؤولیب، عزیز مطالعه اېگه لر یگه حواله ایتلیه دی. در واقع درسلیک اثرلر حاکم دولت نینگ اساسی هدف لریدن بیر ی بؤولیب، اونینگ نظری آستیده تیارلنه دی. عینی ذاتنی افغانستان تعلیمی نصاب چارچوبه سیده (اؤلکه نینگ تعلیمی نصاب ریاستی

افغان جمعیتی نینگ قؤولیده گی اېنگ کپره کلی نیازلرینی کؤزگه توتیب، جواب قیتربش لری لازم: اخلاقی فضیلتلر، اسلام و فرهنگی ارزشلرینی اؤقووچیلرگه بیلدیریش؛ فطری استعدادلرینی یوکسلتیریش گه زمینه یره تیش؛ توریلر بیلیم لر باره سیده ینگی معلومات ارایه ایتیشی جمله دن طبیعی بیلیملر، انسانی بیلیملر و ساینس و تکنالوژی کبی. شو شکلده اېلسپورلیک کوچه یتیریش، بشر- حق- حقوقی نی اسلام مقدس دینیگه مطابق رعایت ایتیش؛ اسلامی برادرلیک، تحمل، بیر- بیرینی قبول قیلیش، آسایشته لیکده حیات کپچیریش؛ عدل

انصاب، یره ش، قانون لی بؤولیشنی اؤغیل و قیز بالمه لرگه روحیه سیننی اؤستیریشی ضرور افغانستان تعلیمی نصاب چارچوبه سی، (۱۳۹۰: ۲۰). یوقاریده اېنگ مهم موضوعلر درسلیک کتابلرده کؤزگه توتیله دی. اونینگ اوچون درسلیک کتابلرینی تألیف ایتیشده هرتمانلمه اؤبلیش کپره ک. شو اوچون اوشبو مطلب نینگ

دریالری آره لیغیده یشه گن قدیمی سومرلر دوریده سفال تخته چه لرگه بیتیلگن منلر میلاد دن اولگی ۲-مینگ ییلیککه عاید بؤولیب، اولر "قؤولنمه" و "درسلیکلر" وظیفه سیننی اؤته گن. کپینچه لیک باشقه شرق خلق لریده، اولردن کپین اېسه قدیم دنیاده پاپیروس یا که لای تخته لرگه بیتیلگن قؤولیازمه اؤقوو کتابلری وجودگه کپله باشله گن و اولر معلوم بیر ساحه گه، کسبگه اؤرگه تیش اوچون اساسی منبع وظیفه سیننی اؤته گن. کتاب نشر ایتیش ایشی یوزه گه کپلگچ، درسلیکلر همه باب بؤله باشله دی. پیداگؤزی و پسیکولوژی فن لری نینگ ترقیاتی بیلن درسلیکلر نینگ مضمونی و مېتودیک توزیلیشی تاباره مکمللشیب باره دی.

اؤرته آسیا و اوغانستان ده ۱۹ عصر- آخر لر یگه قدر موجود بؤولگن مکتب و مدرسه لرده گی تعلیم- تربیه نینگ اساسی مضمونی اسلام تعلیماتینی اؤرگه تیشدن عبارت بؤولگن و اولرده عرب، فارس، اېسکی تورک تیللریده یازیلگن دینی کتابلر درسلیک وظیفه سیننی اؤته گن. بو درسلیکلر قرآن آیت و سوره لریدن، باشقه دینی کتابلر نینگ توریلر قسم و پرچه لریدن عبارت بؤولگن. مکتب لرده "هفت یک"، "چارکتاب" و باشقه کتابلر اؤقیتیلگن. مدرسه لرده هم اسلام دینی قاعده لری تؤولمی- اول علم" (فارس تیلیده سوال- جواب طرزیده توزیلگن)، عرب تیلی گرامریگه عاید "بدان"، "قافیه" کبی قؤولنمه لردن فایده لنینگن. بعضی مدرسه لرده طلبه لر قدیم کتابلرینی مستقل اؤقیب اؤرگنیشی نتیجه سیده جغرافیه، استرونومی، طبیات و باشقه فن لرگه عاید ایریم معلوماتلردن خبردار بؤله بارگن لر (اؤشه: ۷۶).

اؤقووچیلر درسلیک کتابی

درسلیک کتاب ساده و روان یازوو روشده

بؤولیب، اؤقووچیلر قینلمس دن آسان لیکده اؤقیشگه قادر بؤولسه لر. اولر درسلیک کتابلرینی بیر مرته کؤز قره تیشی بیلن مطالعه قیله آلسه لر. معمولگه کؤره درسلیکلر توریلر بؤولیم لردن شکللنه دی. هر بیر بؤولیم مخصوص فصللرینی اؤز اېچیگه آله دی. شو شکلده درسلیک کتابلر بالمه لرگه قیزقرلی و اولرنینگ توجه لرنی اؤز یگه قره تیشی اوچون کپره ک بؤولگن مناسب تصویرلر اېینقسه کارتونی تصویرلر و جدول لرنی کیربتیشی ممکن. دېمک اوشبو تصویرلر اؤقووچیلرگه درسینی یخشی اؤرگنیشلری اوچون یاردم بهره دی. شو شکلده درسلیک لرده کپتمه- کپت فعالیت لر و سؤراقلر اونگه قوشیمچه بؤله آله دی (کوروش فتحی واجارگاه، ۱۳۹۰: ۸). درسلیک کتابلردن مؤلف قوبیده گی و یزه گی لرنی کؤزله یدی:

- ینگی، زمانوی و اېینقسه کپره کلی معلومات لرنی لونده قیلیب، قیز یقرلی شکلده درسلیک کتابلرده کپلتیره دی.

- درسلیک کتابلر فردگه خاص بؤولیب، مخصوص دوره گه اساس له نیب، تالیف و تدوین ایتلیه دی.

- اؤقووچیلر و اؤقیتووچیلر تالیف بؤولگن درسلیکلرنی فایده لی و صنفده اوندن استفاده بؤولینه دی دېب، توشونیش لری لازم (اؤشه، ص ۱۲).

درسلیک کتاب نینگ باشلنیش (مقدمه) بؤولیمی

اوشبو بؤولیمده درسلیک کتاب متنیگه نیمه کیریشیدن آلدین اؤقووچیلرگه تیارلنگن درسلیک کتابدن کپره کلی مهارت لر جمله دن تانییش و عاطفه حسیننی معلومات بېریشی لازم. معلومکه اؤرگنیش اوچون زمینه تیارلش کپره ک بؤله دی. شو اساس گه کؤره درسلیک کتاب هم اؤرگنیش وسیله سی بؤولیب، اصلی مسله لرنی پیشکشی دن آلدین بیرینچیده انگیزه باشلنغچ معرفتی اونده ایجاد ایتیش لازم (ملکی، ۱۳۹۴: ۱۲). باشلنیش بؤولیمده

گوري زيبه ني منظوم...

خولوکي سابقه لريمان زې ولسنامه نه بکه پېنه آنسي نه آنسي آنکې او سينا نه سينانکې پېدي تينېت. نمونانه گاشتي گوري زيبه ني يکته منظوم گيشيتيبنه نامه نه ياداوه کېريکه:

- دستارخان دل تينه ټوپلې نه بمېم-
باريمه لو تينېت گيڼې نه بمېم- انگوشتي
يک تيني پېدئ نه بمېم. (هگاس- تاره-
ماسوي)

- آيه بازن گاشتي- پشټووه خانن
گاشتي- گه کوږاکانه گاشتي. (هيم)
- واټ گايمن- آنده آنيمان. (بدنگوړيک
او واټ)

- تله مېمي شوله مان، تله وم بو خوند
کېمان. (بنگري) (۱۴)
... ادامه لريمان

نشريه يېن ات وېف ارزښ...

گاپين ته انکار چيداو نثارېد ات از وېف ته حکومت برابراند پاسداري ات دفاع کښت. اصل واقعي ات اکتدادي، سخنېن يا ذېداو ات فرهنگي، اقتصادي، سخنېن يا ذېداو ات فکر اگا چيداو ارزښنېن جهت بهره ات ثمر پيداو ات مادي ات معنوي امکونات انسون ارد برابر کښت، ادي پي دي جناو کارېن ات گاپين يي جومعه ارد لېث ضرور ات مهم.

نشريه خېث خفارم رکن ديموکراسي ات آزادي يي ديموکراتيک جومعه اندي ادي، کار انجومه شه ذيد، يعني قابليتېن ادي نيايېچ، ونيچ ات بنېچ ارد (پيوم فرېپتاو، معلوماتي ات قيني ذرچيداو جهت فکث کارېن ارد کومک ات ياري ته کښت ات

اجتماع رموز تي خو پيوم مردم ارد لوڤداو فارذېد، يعني زيات دي مردم از وي نښيداو مزات لذت يېست، يا از چدوم برنومه يېن ات پروگرومېن خېدي ات بشاندي کار زېنتاو فارذيد، يا دسگه فکر کښت، ادي چدوم برنومه يېن ادي مردم ارد لپدي ات زياتدي وېف فايده شه فراپت بايد وېف شه نغوړېن، پس رسونه يا نشريه وظيفه ات مسووليت اکت ادي خو پيوم ات خو سخن دېف جناو گاپين ات کارېن تي برابر کښت ات مردم ارد وېف فرېپت، يعني خو سخن ات گاپ ته پي زمون ات وخت برابر کښت. بايد وزونام ادي فکث رسونه مثلي: راديو، تلوزيون، اخبار، مجله، هفته نومه، انترنت، ... هر چدوم اند ته هم از شکل ات هم از محتوا وېف پيوم فرېپتاو فرق کښت، دي بارأ اند اگر معلومات ذاذج شه سوډ، فکر کنم نشريه معنا ته ښايېچ ارد بشاندي روين ات معلوم سوډ، يعني فامام ادي چاپي نشريه از رسونه يېن ادي وېف کار صدا ات صورت قتيتر شه، خووندک دېف ماېېن فرق ات تفاوت. هر تکاف گاپين تير کامت گاپ ذاذم.

... ادامه دارد

اوزبېک تيليدۀ اولي فونيم...

اېرکک erkak، اېندي endi، اېميزماق emizmoq، اېسماق emoq، اېرېنچماق erinchoq، اېرېتماق eritmoq.

اوزبېک تيليدۀ گي جرنگلي، تيل اوږته، سيرغۀ لاوچي (y) اونداش تاووشيني افادۀ لش هم بير قدر قينچيلېک لر توغديره دي. بو اونداش تاووشني عکث اېتيريش اوچون تيز «ا ي» شکليني قبول قيلدېک. مثلاً: (ييل yig، ييگيت yigit، ييغين

۷- نت، انجمن فرهنگي باير.

مخدوم قلی نېن ادبي ...

مخدوم قلی نېن اوزي حقينده، شوېله هم اوښي آته سي دولت محمد آزادي حقينده معلومات بريون «حقي چون» اتلي غوشغي غوليامزه ده غابات گليور. شاعرين ديواني نېن بو نسخه سي شوېله تماملانيور:

محمد چاغير رب العبادي
بو دنيا، آخرت برگين مرادي
رسول الله غومېش آدين ادي
آتام دولت محمد ملا حقي چون

البته مخدوم قلی نېن عمري و دوره ديچيلېگي بيلن سهلچه تانيش آدم غوشغي ده ادي اغزالبون، رسول الله طرفيندان آزادي دييلېپ ات برلن دولت محمدين مخدوم قلی نېن اتاسي ديغينه هيچ حيلي شېبه نمز. يونه بو يرده کاتب شاعرين آدين يازانده سهولېک غويبرېپ، مخدوم قلا دره ک محمد يازېپ دير. شوېله هم کاتب دولت محمدين ادبي تخلصيني يازانده هم سهولېک غويبرېپ دير، يعني آزادي يازيلانده «ز» و «ا» حرف لريني خالدبرېپ دير.

ادبي تخلص بيلن باغلانښق لي کاتب لرين غويبرن سهولېک لري حقينده گوررين اديلجک بولونسه، اوندۀ ينه بير دليل نامه نېن اوښتونده دورماق ضرور. بير غوليامزه ده گچن «محشرنامه» اتلي پويمه سي شوېله تمام لانيور:

مخدوم آيدار، گلر بول ايش لر
قيمت گون غول لار گورسه گره ک دير
بو سطرلره سالغېلانېپ، مخدوم قلی
مخدوم تخلصيني هم اولاناندير ديمک،

«دېش گيتمک» اتلي غوشغي شوېله تماملانيور:

قل مخدوم، دنيا دويشدير
دويش گورسن، دويي هيچ دير
جهان ده بير يامان ايش دير
غوري گليپ، بوش گيتمک

قل مخدوم، مسکين مخدوم تخلص لي شعرلر شاعرين مخدوم تخلصي نېن اوښتونه قل، مسکين، کمينه يالي صفت لاندېرېچي سوزلرين غوشولماغي بيلن دوراپ دير. شاعرين مخدوم تخلصي نېن ايزينه ديچيلېگي اتلاديون «ي» غوشولماسي نېن غوشولماغي بيلن دوران مخدومي تخلصي شعرلر هم اليازمالارده غابات گليور. مثال اوچين، شاعرين ديوانيندافي «آندۀ بار» اتلي شعري شوېله تماملانيور:

يدينجي ير ادي غريبه دالده
دوزخدان وهم ايله خداني بيلده
شيطان آندان اينېپ- چيقار هر
بيلده، مخدومي دير، يامان جاي لار
آندۀ بار شاعرين ۱۹۸۷-نجي بيلده
غوله ساليان ديوانينده غابات گليون
«دريايي-حال» اتلي شعر هم شوېله
تماملانيور:

نامردين غولدان ايبيرگيل مخدومي شورېده کي
اولي- آخري قيلسان، وقت محشرده سوال
البته، قل مخدوم، مسکين مخدوم،
مخدوم، مخدومي تخلص لاريني
اولانېپ يازيلان شعرلري نېن هر بير
حقينده گيتيلين گوررين اتمه گين
ضرورليغي يوق. چونکه بو آلېنان مثال
لار مخدوم قلی نېن مخدوم، مخدومي،
مسکين مخدوم، قل مخدوم يالي
تخلص لاري اولانانديغي ني بللي درجه
ده ثبوت اديور.

نتيجه
مخدوم قلی نېن اولانان ادبي تخلص لاري حقيندافي گورروښدن شوېله نتيجه چيقارماق ممکن. مخدوم قلی ياشي دوروغېشېنچه اوز خصوصي ادي بيلن بيرليک ده عاشق فراق، فراقی، فراغی، مخدوم، قل مخدوم،

مخدوم قلی بيلن مغروفی نېن دورداش، اوسسته سینه- ده، اوزارا غاتناشېبقده بولان شاعرلاردېغېني چاقلاماغه ممکن چيلېک دورتيور.

خوارزم ياده داشحوض ترکمن لري نېن آراسېنده بيغنانان معلومات لارېن آراسېنده مخدوم قلی نېن غورت اوغلي تخلصي ني اولانانديغي حقينده هم معلومات بار. بو باره ده بير غوليامزه ده شوېله گتيريلېپ دير: «مخدوم قلی شاعر اوزي نېن بيرناچه غوشغولارېنده غورت اوغلي دييپ گتيريور. اونين سببي انه سي مخدوم قلی اوچين اش سايلان وقتينده مۇجک اتيندن اش سايلاپ دير. اوښه بولسه ام اوچين مۇجک اتيني بشيرېپ برېپ ديرلر...» شو معلومات دان سون «هنري وچسيز» اتلي شعر گتيريلېور. بو معلومات يښ کيم دن يازيلېپ آليانانديغي بللي دال. بيرناچه غوليامزه ده گتيريلن معلومات لار بو غوشغيني مخدوم قلا ديکشي ادېور. مونه غوشغي نېن غورت اوغلي نېن اوتوگرافينده غابات گلزليگي هم اساس بريور. غورت اوغلي نېن غوشغولاري نېن اغلباسي مخدوم قلی نېن شعرلري نېن تاثيرينده يازلېپ دير.

نتيجه
مخدوم قلی نېن اولانان ادبي تخلص لاري حقيندافي گورروښدن شوېله نتيجه چيقارماق ممکن. مخدوم قلی ياشي دوروغېشېنچه اوز خصوصي ادي بيلن بيرليک ده عاشق فراق، فراقی، فراغی، مخدوم، قل مخدوم،

رسم ات رسوؤم فراخ چیداو ارد فک معلوماتن ته مذست ریزد.

یی نمؤنه ادی ایرؤن ملکنده (۴) نشریه یین یا چاپی رسوؤنه یین ادی فرهنگی ات تاریخی فعالیتین یی غلام میراث ایرؤنی یین ارد حساب خه سذج، ازخاطر دی ادی وبق مدنی جوّمعه اند ضعف فذج هم معنا یند ات هم شکل اندت همگه انسؤنی قوه یند. نشریه یا رسوؤنه ارزنبین پی تیر یېداو نغارذاج؛ دؤند افېنېن سعی ات کؤنېن چؤرچ، تا وبق نشریه یین شکل اند ات معنا یند وبق قابلیتین پی تیر یاسېن ات وبق مردم ات اجتماع از دی رېننايگی کار زېزېن، ادی ید خېت حقیقتاً یی ضرؤرت هم زمؤن اردت هم اجتماع ات انسؤن جوّمعه ارد.

نشریه باید عصر ات زمؤن قتی خو آماده ات تیار کبنت. باید لؤفج سوؤ ادی، نشریه یا یی رسوؤنه اندی لپت وظیفه یین ات مسوؤلیتین مردم برابر اند. قارذیام لؤفام ادی نشریه یا رسوؤنه خېت مدیر ات پؤند دقېسیچ یی ملک اند؛ دؤند جهت ادی بیوم بار ته از یی چیز خبر ات آگاهی دېداو نشریه ات رسوؤنه مسوؤلیت، زمؤن ادی بېنېچ یا ونېچ از دېف جناو گاپېن خبر خه سوؤ، باید اکد گاپ یا خبر ادی نشر خه سذج درست ات حقیقت فد، تا مردم وی برابراند گنداً معنی ورد ماؤ داذېن یا غلط قضاوت وی بارأندی ماؤ کنېن. نشریه یا رسوؤنه باید خو پیوم تی ادی وی مردم ارد خه فرېت اول وی خب تعین ات دقیق، یعنی فک چیز باید حقیقت بلاذ تی برجای فد، بعد نشر کبنت، تا خو اعتبار ات عزت خو مردم برابر اند از دست ماؤ دید.

نشریه یین ادی خو سیاست ات پالیسی (۵) یی جوّمعه اندی برابر خه کنېن، یعنی دی معنا اکد ادی وی مردم ات

yig'in، ییرییک yirik، ییقیقماق ییقیتماق، yiqitmoq، ییغله ماق yig'lmoq، ییگیرماق (yigirmoq). (۱۰:۴)

نتیجه گیری

بحث فونیم یکی از موضوعات مهم از زبانشناسی می باشد؛ زیرا در هر زبان فونیم ها و خاصاً فونیم های اول (صدادار) هسته و مرکز هجا ها را تشکیل میدهد؛ چنانکه شما اهمیت این فونیم ها را در چوکات های نشان داده شده، بهتر درک می کنید؛ زیرا در موجودیت فونیم های اول هجا هستی پیدا میکند و این هجا ها باعث میگرد تا فونیم های زباز و بسته، کشیده و دراز در کلمات تشخیص گردد و در این جا اهمیت زبان، لب، دندانها، کام، لته، بیره، بینی، به گونه های مختلف در به و جود آوری اول ها و کانسونانت ها خیلی مهم پنداشته می شود. هم چنان اول های زبان اوزبیک در کلمات مختلف در آغاز، وسط و انجام کلمه ها نشان داده شده است.

منابع و مأخذ

- ۱- آلتای نورالله، (۱۳۹۱). اوزبیک تیل دستوری، صص ۶۴-۷۰.
- ۲- ایشانچ ذکرالله، سال (۱۳۹۲) کانادا، حاضرگی اوزبیک تیلی (صص ۷۰-۷۴).
- ۳- عبدالرحیم اف، (۲۰۰۶). اوزبیک تیلی، سمرقند، صص ۱۸-۲۰.
- ۴- عمرقل اف، (۲۰۱۸). اوزبیک عملی گرامتیکه، صص ۱۰-۱۳.
- ۵- هیئت جواد، (۱۳۸۰). سیری در تاریخ زبان و لهجه های ترکی، چاپ سوم (۵-صص).
- ۶- یمین، حسین، (۱۳۸۳). دستور معاصر زبان فارسی - دری، بنگاه انشارات میوند، (۱۳صص).

مگر هم نادوؤغری بؤلار. باشغه ده شاعرین بو تخلصی ینه بیر غؤلیازمانین صفحه سینده «بولدوم گر بانه» اتلی غؤشغی سېنده غابات گلیپ، اول شؤیله تمام لانیؤر.

مخدوم شؤل، وقت ایستام مرادین بو سر احمق آچار، یا بیر دیوانه گورنؤشی یالی، کاتب بو یرده هم شاعرین آدی نین ایکینجی بؤله گینی یازماغی اؤتؤدیپ دیر. یؤنه مثال گتیریلن یؤقارقی بندلرده کاتبین غؤیبرن ساؤلیک لرینه اسالانپ، مخدوم قلی نین مخدوم، مخدومی لقب لارینی اؤلانماندیر دیین نتیجه گلمک هم بی طرف لی بؤلار. مخدوم قلی نین اوزبیکستانده ساقلانیؤن کأبیر دیوان لاری شاعرین مخدوم، مخدومی تخلص لارینی اؤلاناندېغېنه شاهدلیق ادیؤر. شاعرین خوارزم دیوان لارینده مخدوم قلی نین پراقی و پراغی لقب لاریندان هم باشغه تخلص لاری اؤلاناندېغېنه شاهدلیق ادیؤن اؤنلارچه غؤشغی لاره غابات گلینیؤر. «احسان قایسی بیلینمز»، «شاه لار غالمازلار»، «دؤمان گیتمز میش»، «آباد غالسین»، «گلسه گره ک دیر»، «آین یراغشی سېن»، «جؤشه دؤشؤپ سن» یالی اؤنلارچه غؤشغؤلار مخدوم تخلصی بیلن دؤش گلنیؤر. عموماً، مخدوم ادبی تخلصی بیلن جمعی ۲۷ غؤشغی غابات گلنیؤر.

غؤلیازمه لارده قل مخدوم ادبی تخلصی غؤشغؤلار هم دؤش گلنیؤر. اؤزی هم بو یاغدا یکه بیر خوارزم غؤلیازمه لارینده دال، شاعرین چندیر، دره گز دیوان لارینده هم غابات گلنیؤر. مثال اؤچین شاعرین دیوانی نین دره گز نسخه سینده

مخدوم قلی نین ادبی تخلص لاری باره ده گورؤن ادیلنده ینه بیر مسله نین اؤستؤنده دؤرؤپ گچمک ضرور. ترکمن ادبیاتی بیلن باغلانشېقلى معلومات توپلان اکادمیک سمایلویچ خیهوه ایش سفری محالینده یرلی آدم لارین مخدوم قلی نین فراغی و مغروب ادبی تخلص لاری نین بؤلانديغی نی نېختانديقلارینی هم یؤریتنه بللیؤر. «مالینه دگمزر»، «سازینه دگمزر»، «جانینه دگمزر»، «صرف ایله یر آشی نی»، «امیره دؤنر» یالی جمعی یگیری می باشه غؤلای غؤشغؤلار غؤلیازمه لارده مخدوم قلی نین و مغروبی نین آدی بیلن گلنیؤر. بو شؤلاره مئزش بیرناچه شأریکلی شعرلین اؤتورینی کسکیت لمک دیتنه متن شناسلیق درنؤیندن سوؤن ممکن. مؤن هم اؤستؤنه کأبیر الیازمه لارده مخدوم قلی بیلن مغروفی نین آیدېشېغی هم غابات گلنیؤر. مخدوم قلی بیلن مغروفی نین آیدېشېق غؤشغؤلاری نین بیری «ایوانی دؤرت» آدی بیلن معلوم بؤلؤپ، اول مخدوم قلی نین نشرلرینده غابات گلنیؤر. بو آیدېشېق غؤشغی باری- یوغی ایکی غؤلیازمه ده دؤشنیؤر. آیدېشېغی مخدوم قلی سوال بیلن باشلار و مغروفی اؤنین سوال لارینه جواب بریؤر. اؤلارین ادبی غاتناشیق ده بؤلانديغی، باشغه بیر آیدېشېق غؤشغی نین مثالینده هم معلوم دیر. ینه بیر غؤلیازمه ده ساقلانان «خبر یر، بیله دیر» اتلی آیدېشېق غؤشغېده سوال بیلن مغروفی مخدوم قلا یوزلنیؤر، مخدوم قلی هم جواب بریؤر. بو ایکی آیدېشېق غؤشغؤلار هم

مسکین مخدوم، مخدومی تخلص لارینی هم اؤلانېپ، اؤرته یاشلاریندن سوؤرته بؤلسه دؤره دیجیلیکده، اساساً خصوصی آدینی اؤلانپ دیر. شؤل بیر غؤشغؤلارینی دؤرلی تخلص لار بیلن غابات گلمه گی هم شونین بیلن باغلانشېقلى دیر. یؤنه وقتین گچمه گی بیلن شاعرین اؤز اثرلرینی غایتنه دان گؤزدن گچیرمه گی نتیجه سینده، شویله هم کاتب لرین تغالاسی بیلن شاعرین شعرلرینی، اساساً ایکی آت بیلن مخدوم قلی و فراغی آدی بیلن برمکلیگه یقین ادیپ دیرلر.

شؤیله هم یوقارقی تخلص لارین، اساساً خوارزم توپراق لاریندان تاپیلان غؤلیازمه لارده غابات گلنیؤن دېغی نی بلله مه لی دیریس. عموماً، مخدوم قلی نین داشحوض توپراغی بیلن باغلانشېغی یترلی اؤره نیلنېق. کله جک ده بو مسئله اؤنس برلیسه، تازه معلومات لارین بؤزه چېقماغی ممکن.

ادبیات لار (منبع لر):

- ۱- توران، عبدالمجید. (۲۰۰۲). مخدوم قلی فراغی نین کامل دیوانی. مخدوم قلی فراغی فرهنگی انجمن ین نشریه سی. لاهور: ملت پریس، صص (۲۲۹، ۲۹۴، ۳۱۸، ۳۳۱، ۵۶۳، ۶۷۲).
- ۲- عاشورف، آننه قربان. (۲۰۱۴ م.). مخدوم لی نین غؤلیازمه لاری نین درنوی. عشق آباد: ترکمن ولت نشریات غوللؤغی، صص (۵۰-۲۷).
- ۳- گورگان لی، آقمراد. ملی شاعریمیز مخدوم قلی فراغی. ایران
- ۴- مصطفوف، رومان غولی. (۲۰۰۴ م.). مخدوم قلی و گؤندؤغار ادبیاتی. عشق آباد: تۆرکمن دولت نشریات غوللؤغی، صص (۵۴-۲۹).

پشه یی مطلب

څېړنوال عبدالملک لاملوال

پشه ینه کوچه فولکلوريکي دارو درمل

دوويا دوسه جاسينه بغل نه بېت لام او ولسيلايه کوچه انخول فولکلوريکطبابت او دای لهام گورېن بوا شي.

بالوکولس او بچک پله برابر اي شلېک کوروي گي اڼاوبک انتې برابر مارن گوريا ميس کوچيا يعنې کودپکس پي اوداي جدا گي کاغذ پيري پېله طور رنگ دارا پاک او نجن پاک واپړي سره سوسه لېن گوريا يگان بکار پنزن اولتاپدې چارن گوريا او گوشنگ ساتن گوريا کودنگه بالوکولس سينه بغل (خال) با دستي يو کو درک پوست معلوم اندازا بالوکولس آپستا شري پله کارو بالوکولس دېن گوريا اومه داروېدی بالوکولس جوړيا اگه مه کو درک پوستي پله بالوکولس خالی، جوړ نه بېک، دستي تلنا نوړاک بوتاي معلوم اندازا پياز پتگه پله ايگېنو کتا اول تانوک دويه استه کوچه مينو اي توموا توپتا کوچه پېلو انگرېوا پوري کوچه بوړپگن کودنگه اړه خام بېک پوري کوچاي کنو مېس شيرستا کنیگن ترم معلوم اندازه پله بالوکولس دي گن بالوکولس داروايا.

آگه مه داروېدبیه بالوکولس بی نه بېک پيازس سوسېوي پتگه گي لام اوولسه کوچه ضرورت انتې ارکي گوشينگ تياگن، معلوم اندازايدی پياز پتگه انگار پوري اېگه وسېلا کوچه وپتا دومي انتې مالو چې دري گن اونيم گرم بالوکولس سېنا او گينه جي گن بالوکولس روغ با !

مېخول بالوکولس علاج انتې اي وری طریقېدی به راوي دورای لېکوام شې گي گن اوچنتا انتې استعمال بوا مېس سېنا اوگېنستا گاه روغن بدی بکار مالش او گلوگلاي بوتلک گي مېشیرم ناميدي ياده با او ورېگي کرانا باره بو خوزمستنه به پيدا با معلوم اندازاېدي چوتی گن پتکي چوتيو اول دويه استه مينو ناسازس سېنا اوگېنی جی گن ناسازي پله وېگن مريض او ناساز بو خوی با.

بالوکولس چارپس دارو : لام او ولسيلايه کوچه کوتي کوتي عوامله اساس پله بالولولني چارپس ناسازي پيدا باگی ميس

يو خو ای تاري اغت شي گي انساني جامعاس جوپک پله برابر بيلا بيل علت او عوامله گراي انساننه منجه بيلا بيل ناجوړي او ناسازي پيدا بوا، ته وختي انساننه مه مرضنا منجاي پک انتې تانوک موليني او اونشاري گراي مبارزا او کوشش کېوي شي اورنگارنگ مرضنا منجاي نېک او ميخول وقايا انتې جايه اونياپدی پوروي لهام مونده پولېويا شن، گي مېنا يو کوشش او مبارزا مولېک او اقتصادي پورا پيني پله برابرې داراېک تانوک کنه سنای طبعیتس پراخ نعمته اودای جانه وانپ کېوي شي بوتنا بوتلېک، پنجا، پوست، اوله بن چوتېويا، کوته ويا ورک او شيرستا اوداي ناسازېنا منجاي پک خاتري لهام گورېوي شي !

اما بی بابوي وطن افغانستان پرانا تاريخ داره کالي وطن شي گي ميلاد دي تقريباً کا ازار سال پورا قدامت داراگي تېسه وخت ديبل خلک او ولسيلايه منجه يومه سادا ولسي يا فولکلوريک طبابت اېگه نسلي وړه نسله انتې آس په آس اوسينا په سينا تا ايت جا ولسلايه کوچه موجود او رواج دارا گي فولکلوريکي جوسا دارا، خو جامعاس پورا پيني پله نونگا او عصري طبابت به منجیگه اېوا شي مگر پورا يو طبابت سادا او ابتدايي اېک، مريضې وخته مېسه بوتنا بوتليکه اوداي لهام گوريا بېنچ، رنگارنگ بوتنا ورک کوچه لويه کياپنچ، او شيرستا زوختا اودای مريضنا دارو او علاج انتې لهام گورياپنچ کوتي کوتي ناجوړي او نا سازينا منجاي نېک انتې، بر پوؤس، اېره پوؤس، پارک پوس او وچوله پوست اودای لهام گورياپنچ ناجوړ انتې مرض پله برابر مال مارو پوستا کنودستي ناجوړي ماليس پوستستا منجه لياپنچ معلوم وخت دايې پوستې وړياگی ناجوړس تنه چسپ تاېک چاگوېدی چرو کنياپنچ ناجوړ جوړياپک او ميخول بيلا بيل بوتانېا پتېک، لوړېک، چال، امېر پوست او مرچ به بيلا بيل مرض او معزز حشرتنا منجاي نېک انتې به بيلا بيل طریقېدی تانوک مولېک او انشارېدی مشکلس منجاي پک کوچه تانوک رسالت او مولېگی مونده پولېوي شي گي، يونانی طب ناميدي ياده با.

اوزبیک تیلیده اونلی فونیم لر

مطلب اوزبیکي

(۲)

محقق امان الله ضیایی

اؤزبیکچه اونلی لر نینگ جدول ده کؤر ستیلیشی

تیل نینگ افقی کؤتریلیشی و آغیز نینگ آچیلیشی درجه سیگه کؤره	تیل نینگ عمودی کؤتریلیشی گه کؤره		لبلر نینگ اشتراکی گه کؤره
	آرقه قطار	آلد قطار	
یوقاری (تار) اونلی لر	« O »	« i »	لبلنمه گن لبلنگن
اؤرته (کینگ) اونلی لر	« O' »	« E / ای »	لبلنمه گن لبلنگن
قویی (کینگ) اونلی لر	« U / او »	« A / آ »	لبلنمه گن لبلنگن

عرب یازووی اؤزبیک تیلی گه ماس کیلمس لیگی حقیده کؤب باره اشاره قیلدیک، مادامی که تقدیریمیز انه شو الفبا بیلن مجبوری باغلیق اېکن، ایشیمیزنی اساسلنتیریش و یوکیمیزنی بیر قدر بېنگیل لشمیز گه تۇغری کیله دی.

اشبو قوللنمه ده اؤزبیکچه اونلی لرني عرب الفباسیگه ماسلشتیریش گه اورینیب کؤره میز. برنجی قدم ده، انه شو اونلی لر نینگ هر بیریکه بینه دن عربچه حرفنی قویب افاده لشگه تۇغری کېله دی:

ای (ایش ish، ایسینماق isinmoq، ایگنه igna، ایز iz، ایزله نیش izlanish، ایزغیرن izg'irin، ایکی ikki، ایلک ilk، ایلگری ilgari، ایلدیز ildiz)؛

E - ی (یېماق emoq، یېل (شمال) el، یېلکه elka، یېنگیل engil، بېنگ eng، یېنگیلماق engilmoq، یېر er، یېتک etak، یېترلی etarli، یېتماق etmoq، یېتمیش etmish)؛

A - الف (اکه aka، ادب adib، ادش adash، ادشماق adashmoq، ادير adir، اجره تماق ajratmoq، اجریق ajtiriq، اله ala، اسره ماق asramoq، کې لر .

U - او (اوکه uka، اوچقون uchqun، اوچ uch، اورماق urmoq، اوزوم uzum، اوچره شماق uchrashmoq، اون un، او وقتیرماق uqtirmoq، اورماق urmoq کې لر .

O - آ (آته ota، آنه ona، آق oq، آچ och، آش osh، آت ot، آلمه olma، آرقه orqa، آیدین oydin، آچیق ochiq، آلچی olchi، آباق oppoq، آیسون oysun کې لر .

یوناني طب او دوا جوپي گس پروسابو پرانا زماناتي بيل يونان كوچه منجیگه اېوا شې گي هېپوكرات مشهور طبيب او جالینوس مشهور دارو جوپیکالا اېنچ ایت پشه ینه كوچه فولكلوريك يا ولسي- طبابت او دارو درمل بابته گي تا ایت جايه اوديا لهام گورېن گوريا، مشاهدات او ميخول ولسي تجرو با داره كالي رواينه دوراي چوتي تا پشه ینه كوچه پراني عقايد او ولسي دارو درمل اثر افغانستان عولو اكاډمي، بشري علومنا معاونيت جب او ادبياتنا علمي مركز گراي ساحوي تحقيقات افغانستان علومو اكاډمي اصول او قوانينا نظر كوچه درېك دپيتا ۱۳۹۱ ساله چار فصل او بابه كوچه گي اولوالي فصل كوچه پشه ینه كوچه ولسي روايات دومنگل فصل كوچه، عقيدتي، دارو درمل لمهنگل فصل او باب كوچه مرض او مرضنا دارو درمل بابته مكممل پيري معلومات او شواهد جاي په جاي بوي شن كتابس وري تاني بابته افغانستان علومو اكاډميس جب او ادبياتنا علمي مركزس ريس پروفيسسور (سرمحقق) عبدالواجد واجد، افغانستان علومو اكاډميس نشرتنا رئيس نصر الله رزمي او سر محقق علي محمد منگل گراي مه علمي ائرس مبرميت بابته تانك علمي او ار گراي بكار تانيس ياده كپيا او مسبت ارزيايي تارا كپوي شي اوابكالي نسل او فولكلور مولېكالي او چوتي كاليني بكار او جايه موخذ باپوي شي لېكوي شي گي يو اثر تانك ونټه اي نياپدي پوروا اثر ناميدي او چان كپوي شي ایت امه پشه ینه كوچه فولكلوري يا ولسي دارو درمل بابته، ناسازي ناجوري او ميس علاج او دارو درملس كوتي منله انتې اشارا او ياده كېنې ايمه بې باپوي پره كالېنا پامستونگېكم.

بالوكولس داخلي مرضس داروا : نوننگا اوبجوا بالوكولس ناجورستا دوره دري ني او وقايا انتې انخول ولسي طبابت اوداي لهام گورېن بوا شي گودن گي بالوكول نوننگا اوبجيك، بالوكولي له دواس آبه چه چونه دي گي كپولا معلوم اندازاېدي چمپرخيال او جواني معلوم اندازا ورك كوچه لويه كېن گوريا كمكوي ترم بتا دوسه كاپانا معلوم اندازا پله بالوكول دېن گوريا گي يو فولكلوريك دارو اي بلي بالوكولس غذايي رژيم او وره بلي كوچستا رودا او وري داخلي مرضنا دوره دريگستا كوچه جايه او نياپدي پوروا فايدا استه اچگا.

بالوكولس سینه بغلس داروا : اليمي خاتري گي بالوكول

دوره دري ني او وقايا انتې گلوكلای وېن پټېك تقريباً ست وېن پټېك گوراگن او پاك اونچرك کرانا پاك وارې شره كوتو چان كی گن او مه شيراي ناساز بالوكولي دي گن اگه بالوكولس چاريا بي نه بېك، لام ولسي تجروبا دارېگالا گراي انخول هدايت دېن گوريا گي بالوكولس چاريا بايد پاك وايا كوچه گورېن پتاي مه چاري، بوس اېگه بند كوچه وېنا شره بندكوو گوشنگي دروازاس دور شايي لينه بورېندي او ميخول گوشنگي دوا گي شري كول، وكورك، وكورا جېن اوو پلا پچلين گوريا دوا لینا كمكوي آسك كنو دويه استه مېنو ناسزس سېنا او گېنه گري نېدي بالوكول جوړبا.

بالوكولنا كچه لي نستا دارو درومل : لام او ولسلايه بالوكولس اوبجك د پورا امېر نامېدي بوتاس پټگه بكار پاك وارې شره سوسولي گن بكار پنزيگن ټوپايه گراي چان كېگن، كودن گي بالوكول او بجيك، بالوكول اي مای جاهفتايه چولای كېك نامېدي اي پانا بالوكول تومېرا جم جانستا گاروغنېدي مالش يگان گوم لروېدي پچيل پاك بالوكولس كچه، لېن، پي وټه مه پنزا امېري وي گن، تاي بالوكول جلدي امراض او ميخول گنده بغل اوداي وقايه او داروبيت، امېرپټېك اوميس ميوا امېرولي بو وري رنگا رنگ مرضنا منجاي نېك كوچه بو بكار دوا پيري او ديا لهام گورېن گوريا.

(و) رديف كوچه وطن انتې خدمت بابته چهار بندي شعر:

وطن گه خدمت
 وطن گه خدمت كمان بكار شي
 ولسن كوپي دور سنگار شي
 ولسن كوپي جم قاميلان مېم
 وير بولا جوانان هم لا ايلان مېم
 وستيدي قدر جم سه ايلان مېم
 وارې وي ماو هم مم بيلان مېم
 وحدت اتفاق ماگم دركار شي
 وطن گه خدمت كمان بكار شي
 واپمان لاموال حق او باطل مېم
 واري ايلو مي تو به عاقل مېم
 وستو طاقت مه به غافل مېم
 وپا ممري دوركيا جاهل مېم
 وشيا امنې وري بيدار شي
 وطن گه خدمت كمان بكار شي

o' - او (اؤزبېك o'zek، اؤتين o'tin، اؤقېماق o'qimoq، اؤزگه o'zga، اؤتكير o'tkir اؤرين o'rin)
 يوقارېده گي آلتی ته اونلی تاووش نینگ سؤز با شیده کېلگن حالتگه مثال لر بېرديک. بېراق، بو اونلی لر سؤز اؤرته سيده، سؤز آخريده کېلگن و ضعيت لرده، بو قاعده نی قولب بؤلمه یدی. چون که، تاووشلر نینگ اؤرنی المشيب کېته وېره دی.
 مثلا: ايشله ماق فعليني آسک، بو سؤزده گي « الف » سؤز اورته سيده «ه» شکلیده قؤلله دی. مثلا: ايشلاماق (۴) - ايشله ماق. قوله ی راق اؤقيليش اوچون ايکينچي شکلنی قبول قيليش کېره ک.
 بولردن تشقري اؤزبېک تيلیده «ay=الف+همزه» تاووشلری حاصل قيلوچي بؤغين نی هم عرب حرفلری بيلن افاده لش قينچيلیک توغديره دی. بونی هم يازيليشی قوله ی بؤليشی اوچون سؤز باشیده کېلگن اوشبو تاووشلرنی « ای » شکلیده کورستدیک. مثلا: (ایتماق aytmaq، ایله ماق aylamoq، ایریم ayrim، اينيقسه ayniqsa، ایله ماق aylamoq، ایتیم aytim، کبی لر) سؤز آخری و اؤرته سيده بو شکلنی ايشلتمه دیک.
 اؤزبېک تيلیده لبلنمه گن، اؤرته کېنگ، آلد قطار (E) اونلی تاووشنی هم عرب الفباسیده توغری افاده لش کېره ک بؤله دی. بونگه بيز « ا + ي » حرفلرینی قبول قيلدیک. مثلا: (اېرگش ergash، اېرکين erkin، اېرکه erka، اېر er، ... ص ۲

جریده تفکر TAFAKKUR

صاحب امتیاز: اکادمی علوم افغانستان

AFGHANISTAN SIENCE ACADEMY

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه

مدیر مسؤول: محقق شریف الله سانېن

مهتم: سرمحقق عاطفه نورستانی

کمپوز و دیزاین: ش. سانېن

زیر نظر هیأت تحریر

آدرس: اکادمی علوم، مرکز زبانها و ادبیات، انستیتوت زبانها و ادبیات

اقوام برادر، مدیریت جریده تفکر، شهرنو، کابل - افغانستان

تلیفون: ۰۲۰۲۲۰۱۲۷۹

ایمیل آدرس: Informationasakabul@gmail.com